

Analyse af politisk sagprosa

Fra poststrukturel til funktionel-pragmatisk diskursanalyse

Harder, Peter

Published in:
Anglo-Files

Publication date:
2011

Document version
Også kaldet Forlagets PDF

Citation for published version (APA):
Harder, P. (2011). Analyse af politisk sagprosa: Fra poststrukturel til funktionel-pragmatisk diskursanalyse. *Anglo-Files*, (160), 12-26.

TEMA: GENERALFORSAMLING OG DANISHNES

Af Peter Harder,
professor i engelsk ved Københavns Universitet

Analyse af politisk sagprosa

Fra poststrukturel til funktionel-pragmatisk diskursanalyse

Analyse af politisk kommunikation har været på dagsordenen siden 1968. Der er flere grunde til at kaste et nyt blik på feltet her et stykke inde i det 21. århundrede. Bl.a. er der i de sidste 10-20 år sket en stærk professionalisering af politisk kommunikation. Hvis den kritiske bevidsthed skal kunne følge med, betyder det at må man overveje hvordan man i uddannelserne – herunder i engelskfaget, hvis genstandsområde omfatter nogle globalt centrale politiske arenaer – bedst bidrager til at skærpe færdigheden i at analysere politisk kommunikation. Til denne konkrete begrundelse kan man føje en principiel: En sådan oprustning kræver efter min mening et kritisk opgør med arven fra 1970-erne, hvor de gængse rammer for politisk bevidst tekstlæsning blev lagt. Det drejer sig her om den tænkemåde der sammenfattes under betegnelsen poststrukturalisme, hvis centrale skikkelser er de tre franske tænkere Foucault, Bourdieu og Derrida.

Da denne tankegang blev lanceret, havde den en vigtig ny pointe, som handlede om sprogets rolle i en magtudøvelse der gik bagom den enkeltes bevidste hensigter. Sproglig praksis havde en nat-side der var blevet systematisk overset. I stedet for at lade sig fange ind af det indhold der fremstod som det eksplicitte budskab om verden, skulle man fokusere på præmisserne (der ofte var implicitte) og lede efter hvad der blev udgrænset og usynliggjort i teksten. Sproget var ikke et gennemsigtigt billede af en fælles forestillingsverden (i litteraturen) eller en fælles virkelig verden (i sagprosa), sådan som man i traditionen havde antaget. Sproget var et magtmiddel, der som udgangspunkt satte grænser for både forståelsen af verden og for den enkeltes måde at forstå sig selv på, og dermed også for den sociale praksis man kunne øjne i forlængelse af sin forståelse af teksterne. Derved blev der sat et mål om at fremme frigørelsen ved at nedbryde den omverdensforståelse som teksten som udgangspunkt kunne tjene til at pådutte læseren.

Der er noget vigtigt og rigtigt i denne tradition – og det skal naturligvis videreføres. Der er imidlertid også nogle svagheder i denne tilgang. Analysen er snævert fokuseret på en bestemt problematik, nemlig den (monologiske) magtudøvelse der udgår fra tekster. Det gør analysen uegnet til at analysere kommunikation som har karakter af bidrag til demokratisk dialog. Endvidere har denne analyse et problematisk virkelighedsbegreb, fordi den fokuserer på tekstens 'drejning' eller 'vinkling' snarere end på dens relation til de faktiske forhold. Endelig anbringer den analytiker i en observatør-position, der let kan risikere at virke bedrevende – i stedet for at tage dialogisk deltagelse som udgangspunkt.

Kritikken af den gamle forestilling om en absolut og eviggyldig sammenhæng som kunne fremanalyseres af teksten, har i litteraturforskningen bevæget sig væk fra det ideologikritiske og skabt rum for en mikroanalyse der fremdrager alle brudfladerne og modbevægelserne i teksten. Derimod har kritikken af tekstens udgangspunkt i relation til politiske tekster fortsat i alt væsentligt fokuseret på det ideologikritiske, dvs. på at påpege og tage kritisk afstand til det sted teksten stiller sig i landskabet (en indflydelsesrig engelsk repræsentant for denne tilgang er Norman Fairclough).

Hvad der mangler: Samarbejde og forståelse som grundforudsætning

Det der mangler i denne praksis, er alt det der handler om politik som et arbejde hen imod fælles mål. Dermed udelukker den sig fra at arbejde på et af det danske skolesystems mest centrale formål, nemlig at uddanne eleverne til deltagere i den demokratiske proces. Når man kun ser sprog som et redskab for magt, anlægger man det som Ricoeur kaldte 'mistankens hermeneutik': Når man læser en tekst, skal man finde ud af hvad der stikker under og afsløre det, så teksten *ikke* får den virkning den ellers kunne have haft. Det svarer til den holdning til børns leg, der er udtrykt med maximen 'gå hen og se hvad børnene laver og sig, det må de ikke!'

Men hvis man opfordrer eleverne til at se politiske tekster som opfordringer til at arbejde hen imod fælles mål, er man så ikke med til at fostre en naivitet der er uden hold i en virkelighed, som er fuld af strategiske dagsordener og professionelle spindoktore? Jo, det ville man være, hvis påstanden gik ud på at sådan *er* politisk kommunikation bare. Men det er ikke meningen. Pointen er at politisk kommunikation skal *bedømmes* på om den lever op til en norm om at være en ærlig opfordring til fælles handling. Det er netop derfor det er berettiget at være kritisk over for politisk kommunikation der ikke lever op til dette krav. Hvis politisk sprogbrug aldrig kan være andet end fordækt magtanvendelse, giver det jo ingen mening at *beklage* sig over at en konkret politisk tekst må forstås som udtryk for fordækt magtanvendelse. Det er her mistankens hermeneutik har sin afgørende begrænsning. Den person der er mistænksom over for alt og alle, afstår dermed muligheden for at være deltager i en fælles proces. Som analytiker står man dermed udenfor og peger fingre af deltagerne, enten fordi de er bedragere eller fordi de lader sig bedrage.

På det overordnede principielle plan er der i de seneste års forskning, især i forbindelse med sprogpsykologen Tomasellos arbejde, kommet en afgørende empirisk dokumentation af at sproglig kommunikation af den slags som kun mennesket er i stand til, netop hænger sammen med at mennesker er langt mere samarbejdsvillige og fællesskabsorienterede end andre arter, herunder de andre primater. Vi kan kun forstå hinanden, fordi vi som udgangspunkt er interesserede i at foretage os ting sammen, herunder snakke sammen om tingene, også uanset hvad vi personlig får ud af det. Denne grundforudsætning om vilje til at forstå hinanden ligger forud for al kommunikation. Dette grundsyn er det samme som er kendt fra filosofien og samfundsforskningen Habermas tænkning. De to sider af sagen, den empiriske og den grundlagsanalytiske, gik hånd i hånd for et par år siden da Tomasello fik tildelt Hegel-prisen og Habermas holdt den tale der motiverede prisen.

Det centrale i denne position er at den som kommunikerer sprogligt med os, benytter sig af en fælles grundantagelse om at man har ret til at forvente at meddelelsen er sand, vederhæftig og udtryk for et forsøg på at nå en fælles forståelse om hvad der videre skal ske. Udgangspunktet er altså tillid, ikke mistillid. Der kan naturligvis være alle mulige gode grunde til at man fatter mistanke og mistillid. Men der *skal* netop være grunde til det. Kritisk analyse af politiske tekster må derfor tage udgangspunkt i at teksten set som en henvendelse om at deltage i et fælles politisk projekt. Hvis der er gode grunde til at teksten ikke lever op til den forventning, har man en basis for kritik der også er fælles.

Det er dette der er den afgørende forskel i relation til ideologikritikken, der som udgangspunkt anser tekstens ståsted som suspekt. Der er forskel på at nære mistanke til forfatteren og være uenig med ham. Hvis en henvendelse opfattes som led i en dialog, kan man som led i det dialogiske samarbejde stille spørgsmålstegn og komme med modargumenter. Mistanke lukker derimod af.

Hvad er diskurs?

Kernebegrebet i den poststrukturalistiske sprogteori er *diskurs*. Lad os tage udgangspunkt i det rigtige i den poststrukturalistiske diskursanalyse som beskrevet ovenfor, nemlig at en tekst altid er artikuleret ud fra et udgangspunkt, og dette udgangspunkt er afgørende for hvordan verden fremtræder i tekstens belysning. Det er dette udgangspunkt, som begrebet *diskurs* er beregnet på at opfange (den mere præcise definition er ikke helt enkel at afklare, jf. Harder 2010: 114). I den analytiske praksis er et håndterligt udgangspunkt at spørge til de centrale ord og begreber det politiske budskab er struktureret omkring – en variant af den klassiske teknik med at lade eleverne finde 'nøgleord' (jf. Harder 2007:183, 2010:356). En jordnær definition af en diskurs er

- (a) En måde at tale om ('italesætte') et genstandsområde i virkeligheden på, med udgangspunkt i bestemte nøglebegreber ('nodal points', jf. Laclau & Mouffe 1985: 112)...

Foto: Sine Lauritzen

- (b) ...hvordan virkeligheden konstrueres på en bestemt måde ('meningskonstruktion')...
- (c) ...der er knyttet til bestemte værdier ('værdikamp')
- (d) ...som ikke er en engangsføreteelse for en bestemt tekst, men indgår i en etableret kommunikativ praksis som sproglig artikulation af det pågældende genstandsområde

Den nazistiske diskurs kan tjene som eksempel:

- (a) Blandt nøglebegreberne
race, arisk, jøde, folk, verdensanskuelse
- (b) ...og de 'konstruerer' den politiske proces som en kamp mellem folkene, hvor nogle er bestemt til at være herrer, mens andre er folkefjender eller slaver...
- (c) ...og dette er baseret på et værdisystem bygget på folkefællesskabet mellem 'rigtige' tyskere ('Blut und Boden')..
- (d) ...og denne måde at tale på er et genkommende træk af den kommunikative praksis ('der Führer spricht!')

Fordelen ved at bruge nazismens nøgleord som eksempel på en diskurs er at den er så let at genkende, ingen føler sig kaldet til at forsvare den imod mistanken, kampen er slut og man behøver ikke at være bange for at man starter en værdikamp når man bruger den som eksempel. Når jødernes situation omtales i en nazistisk diskurs, er der tale om en magtudøvelse som der er al mulig grund til at anfægte og kritisere – jøder har fra starten ikke en chance, uanset hvad der konkret står i den enkelte tekst.

Et vigtigt punkt i definitionen er at en diskurs er en form for etableret og måske endda automatiseret rutine. Det er ikke en kreativ og nytænkende måde at forholde sig til problemerne. Hvis der er noget nytænkning i en tekst, hører det netop ikke med til diskursen, fordi det kreative er det enkelte ansvarlige subjekts personlige bidrag (som ingen plads har i Foucaults magt-tænkning). Centralt fra et diskursanalytisk syns-

punkt står begrebet *diskurskamp* – det er det der opstår når to diskurser mødes og det spændende er hvem der beholder slagmarken. Pointen i denne sammenhæng er at der er meget stor forskel mellem diskurskamp og samtale. Vi kender alle sammen diskurskampen fra politiske diskussioner mellem utålelige personer (hvad enten det er i medierne eller ved familiefødselsdage), hvor alt støvet bliver hvirvlet op og intet flytter sig, fordi ingen lytter og alle bare kører frem med deres egne yndlingsbetragtninger.

Når der let kan gå diskurskamp i politisk kommunikation, hænger det sammen med de kræfter der er på spil i politik. Politik drejer sig om magt, forstået som spørgsmålet om hvem vælgerne skal betro magten i samfundet. Derfor kan man ikke kommunikere om politiske spørgsmål uden at det får en relation til spørgsmålet om hvilken af de mulige dagsordener med tilhørende diskurser, som dominerer i de sammenhænge der er tale om. Hvis dette var det eneste der foregår i politisk kommunikation, sådan som den poststrukturalistiske diskursanalyse implicerer, ville der imidlertid ikke være noget der hed demokratisk samtale – og dermed ville demokratisk deltagelse også være en illusion. Sådan er det heldigvis ikke. Alle ved hvordan præget af kamp snarere ned stræben efter forståelse forværres når valget nærmer sig, og derefter bedrer sig igen.

Der er imidlertid også andre grunde til at det er sværere at få politisk kommunikation end samtaler i dagligdagen til at afspejle de grundlæggende normer om samarbejde og forståelse. En af dem har at gøre med forskellen mellem det individuelle og det kollektive niveau i kommunikation.

Selektionspres og kommunikation på kollektivt plan

Politisk kommunikation henvender sig til vælgere, og politiske budskaber er derfor ikke rettet til modtagere i kraft af deres individuelle, personlige identitet. Politiske budskaber har typisk store modtagergrupper, som man henvender sig til som deltagere i et kollektivt fællesskab.

Det betinger én central faktor som opererer på det kollektive niveau til forskel fra det individuelle, nemlig det som i teknisk forstand kan betegnes *selektionspres*. Når man går ind på det kollektive niveau, er man i konkurrence med alle andre der også gerne vil til orde. Selektion er den proces der bestemmer om man bliver hørt eller ej. Der kan godt være noget der ligner selektion nede på det personlige plan – det er ikke altid man ukritisk absorberer hvad andre har at fortælle – men det at man på forhånd har en individuel, personlig relation til en samtalepartner, betyder at der er grænser for hvor brutalt man kan frasortere hinandens meddelelser – hvis ikke man skal bringe sin egen status som med-subjekt i fare. De grænser findes ikke på det kollektive plan.

Det betyder at der er to niveauer man skal have med for at forstå kollektiv, herunder politisk kommunikation. Denne dobbelthed gælder ikke kun kommunikation – den blev opdaget af Adam Smith i forbindelse med økonomi og slog for alvor igennem i forbindelse med Darwin og evolutionslæren. Men den gælder også på det sproglige område (jf. Harder 2010).

Selektionspresset som faktor i kommunikation gælder alle der gerne vil ytre sig på det kollektive plan – også når man skriver læserbreve og artikler i *Anglo Files*. Men for politikere skærpes selektionspresset af det forhold at politik nu engang drejer sig om dagsorden der kommer til at bestemme. For politikere i demokratiske lande manifesterer det sig i forbindelse med valg: Hvis ikke de bliver selekteret ved næste valg, er de ude af spillet. Der er en ret direkte parallel med Darwin. Politikere har derfor ikke råd til idealistisk at se bort fra selektionspresset – eller rettere, selv om de gjorde det, ville det virke alligevel. Hvis selektionspresset favoriserer de politikere der siger hvad vælgerne gerne vil høre, er det lige meget om kandidaterne selv vælger at sige ubehagelige sandheder: Dem der gør, ryger bare ud.

Dette selektionspres spiller derfor en stor rolle for politisk kommunikation, og det lægger sig

oven i alle de egenskaber der har med forståelse, samarbejde og fællesskab at gøre. Det er værd at sammenligne denne ekstra faktor med det der antoges at ligge bag ved i den poststrukturalistiske diskursanalyse. Begge dele er blevet kaldt 'den skjulte hånd', fordi begge dele involverer en proces af fravalg og marginalisering der ligger bag om individets egen bevidsthed. Men hvor Foucaults skjulte hånd hører sammen med mistankens hermeneutik (der stikker noget under!), er selektionspresset et helt upersonligt grundvilkår, som aldrig kan afskaffes eller 'afsløres'. Ikke alle tekster kan have samme gennemslagskraft, og ikke alle kandidater kan blive valgt. Det er afgørende for hvilke politiske budskaber vi opdager, og for hvordan politikere tilrettelægger deres kommunikation.

Dette er vigtigt når man skal gentænke den kritiske dimension. Hvor det er et åbent spørgsmål hvor meget magt der egentlig udgår fra tekster alene, i kraft af deres skjulte udgangspunkter, er der ingen tvivl om at der foregår en selektion af de mest slagkraftige artikulationer af politiske problemstillinger i den politiske proces. Derfor er der god grund til at interessere sig for de positioner der opleves som politisk brugbare og gennemslagskraftige. Men det betyder også at det er fundamentalt fejlagtigt hvis man retter sin kritiske kraft udelukkende imod teksten eller dens forfatter. Kritikken må være tveægget for at være adækvat.

Man kan bruge den politiske situation i Italien som et aktuelt eksempel. Næsten alle vil tage afstand fra de ting som Berlusconi siger og gør, men det er en ret overfladisk kritik der bliver stående ved at kritisere individet Berlusconi. Den anden side af sagen er: Hvad siger det om selektionsmekanismerne i den italienske offentlighed at man bliver ved at stemme på ham, i stedet for at stemme på dem der vil sætte magt bag de love der kunne anbringe ham bag tremmer? Analysens mål bliver derfor ikke konspirationsteoretisk rettet imod den skjulte bevidsthed bag ved teksten, men imod de forestillinger der har magt

Foto: Sine Lauritzen

på kollektivt niveau, de værdier og prioriteringer som ligger bag de kollektive selektionsmekanismer. De er usynlige i den forstand at man ikke kan finde dem ved at lede i sin egen eller andre individers bevidsthed – men de ligger ude i offentligheden i den forstand at de kun eksisterer i kollektive processer som alle (i hvert fald i et demokrati) har andel i.

Alle ved selvfølgelig godt at politik drejer sig om det kollektive niveau, i den forstand at valgkamp og regeringsdannelse er kollektive størrelser, og man er nødt til at agere anderledes på det kollektive niveau end man ville gøre hjemme i dagligstuen. Men det er almindeligt, selv blandt veludannede politiske iagttagere, at betragte det som en lidt pinagtig omstændighed, som man skal sørge for at holde så meget i baggrunden som muligt. Det er blevet værre i takt med at politikerne har mistet deres aura og autoritet (ligesom lærere og embedsmænd og forfattere og an-

dre smagsdommere har). Det er blevet en dyd at man i så høj grad som muligt optræder som et ganske almindeligt menneske – og mediernes måde at forholde sig til politikerne gør det sværere og sværere at skelne mellem det private og det politiske niveau.

Min påstand i denne sammenhæng er, at det gør det usynligt hvilken rolle det kollektive niveau reelt spiller, og derved forhindrer det os i at forstå de arbejdsvilkår politikerne arbejder under. Når man spørger, hvorfor politikere ikke bare siger hvad de synes lige som vi andre gør, i stedet for alle disse politiske manøvrer og luskerier, er svaret: Det er på grund af os, på grund af vælgerne. Når vi agerer kollektivt, ønsker vi ikke at politikerne bare snakker som almindelige mennesker, fordi vi bedømmer dem på om de har kollektivt magt over tingene eller ej. Fogh Rasmussen opnåede en helt enestående magtposition i dansk politik, fordi han var verdensmester i at kontrollere ikke blot sine egne men også alle andre regeringspolitikeres udtalelser. Da Villy Søvndal blev bebrejdet at han havde ladet sig lokke til at reagere på et regeringsudspil om nye regler for indvandring, og man kaldte ham kynisk fordi han ikke bare sagde hvad han selv mente, sagde han (med rette efter min mening) at han syntes det var kynisk at se bort fra den betydning som det ville have hvis man bar sig klogt nok ad til at overtage regeringsmagten.

Det er de politikere der overlever, som kommer til at bestemme, og vi har i den forstand de politikere vi fortjener. Hvis man ser bort fra de spilleregler der gælder på det kollektive plan, mangler man en afgørende forudsætning for at forstå politisk kommunikation. Det betyder som allerede sagt ikke, at normerne for dagligdags kommunikation falder bort – men det betyder at de opererer i et meget mere komplekst farvand, hvor det ikke er tilstrækkeligt at opfatte politiske tekster som noget der siges mand til mand. Der ligger også en kulturel, samfundsmæssig og politisk proces i at arbejde med at forstå hvad der betyder at politiske tekster ser ud som de gør.

Diskursanalyse i funktionelt-pragmatisk perspektiv

Denne tilgang åbner for et langt mere mangfoldigt perspektiv på analysen af politisk kommunikation – og på den analyse der fokuserer på 'diskurser' forstået som etablerede måder at tale om politiske problemer på.

For det første åbner det for at valget af en bestemt diskurs ikke behøver at være udtrykt for ren magtanvendelse. Hvis der findes en bestemt måde at tale politik på, som man har vænnet sig til, er det for de berørte den mest naturlige måde at tale om tingene på – og den vil man bruge også hvis man opfatter sit indlæg som led i en demokratisk dialog. Fordi man benytter en diskurs, behøver man ikke nødvendigvis være ude på at dyrke diskurskamp!

En central årsag til at man vælger et velkendt og sammenhængende sæt af nøglebegreber som udgangspunkt, kan være at det er et udtryk for de værdier man identificerer sig med, og som man gerne vil have samtalepartnern med på – et bud på hvad der kunne være et fælles udgangspunkt ('common ground'). I så fald inviterer det til at man kan gå i dialog med det – tage det som udgangspunkt for en samarbejdsproces. Det betyder at man sætter i i relation til de værdier og de dele af virkeligheden som er centrale fra ens eget perspektiv – med udgangspunkt i normerne om vederhæftighed og sandhed.

Men oven i de individuelle grunde man kan have til at vælge et eksisterende sæt af udtryksformer, kommer de grunde der på det samfundsmæssige plan gør dette til en naturlig ('kulturelig') tilgang til problemerne. Hvad siger det om selektionskriterierne i den kultur, som talerne indgår i og henvender sig til? Hvilken sammenhæng er der mellem de værdier der er knyttet til diskursens nøglebegreber og andre samfundsmæssige og kulturelle forhold?

Disse udvidede spørgsmål fjerner ikke muligheden for at gå til teksten med de mistænksomme

poststrukturelle briller på, hvor det er motiveret. Somme tider er valget af en bestemt etableret diskurs jo faktisk udtryk for ikke-dialogisk magtudøvelse, med truslen om fysisk magtanvendelse i baghånden over for den der ikke godtager den kanoniske tolkning. De mest oplagte eksempler på dette findes i systemer uden demokratisk kontrol. Nazi-diskursen som den udfoldede sig efter Hitlers magtovertagelse, er et mønstereksempel på sprog i magtens tjeneste uden skelen til normer om dialog og sanddruelighed, og bulletiner fra Kreml i sovjetkommunismens tid havde samme præg.

Man kan i disse dage opleve noget af dette præg i taler fra truede magthavere i Mellemøsten. Men situationen i Mellemøsten illustrerer også noget andet: selv i diktaturer er der et element af bevidsthed om behovet for at legitimere sine handlinger. Denne faktor bliver bestyrket jo mere demokratisk kontrol magten er undergivet – fordi demokrati øger selektionspresset på regeringen. Mugabes måde at tale om Zimbabwes politiske problemer på er baseret på en diskurs der handler om kolonialismen og det Britiske Imperium, hvor Mugabe er modpolen – og denne diskurs er et godt magtredskab fordi den sikrer et maksimum af velvilje i et land hvor de hvide farmere ejede så stor en del af jorden (også selvom konfiskationerne har haft voldsomme økonomiske konsekvenser).

Uanset de konkrete omstændigheder er pointen med ændringen fra en poststrukturalistisk til en funktionel-pragmatisk tilgang at man åbner for en deltagerrolle og for en fælles verden, hvor tekstens nøglekategorier og –værdier underkastes en prøvelse af samme slags som alle andre sproglige ytringer skal leve op til, hvis de skal indgå i en menneskelig livsform.

Den praktiske side af sagen: Forslag til analytisk tilgang.

Det er en vigtig pointe med den funktionel-pragmatiske tilgang til politisk kommunikation, at når politiske tekster hører hjemme i sam-

LITTERATURHISTORIE OG ANALYSE

HIGHLIGHTS OF LITERATURE IN ENGLISH

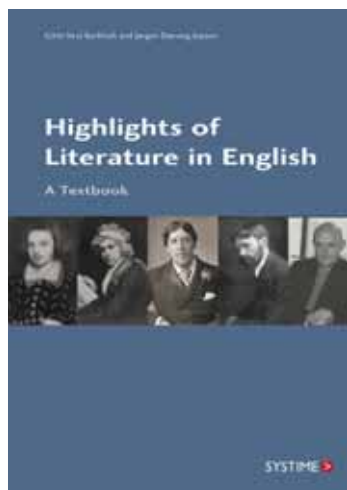
A Textbook

En tekstantologi, der er udformet i forhold til håndbogen i litteraturhistorie: **A Short History of Literature in English** ved samme forfattere.

Der er 4-5 repræsentative tekster til hver af perioderne: The Renaissance, Romanticism, The Victorian Age, Modernism og Post-Modernism. Teksterne dækker genrerne: novelle, poesi, sagprosa/essay og drama.

Hver tekst er forsynet med gloser og arbejdsspørgsmål, som relaterer sig til den enkelte tekst men også peger også over i litteraturhistoriebogen.

Gitte Vest Barkholt og Jørgen Døssing Jepsen | 180 sider kr. 190,- ekskl. moms

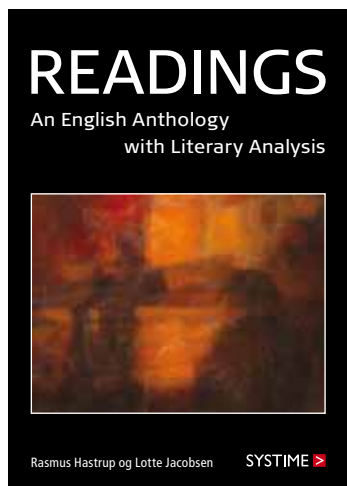
READINGS

An English Anthology with Literary Analysis

Hovedtrækkene i de forskellige analytiske metoder præsenteres og via arbejdsopgaver anvendes disse metoder på en række velvalgte tekster. Følgende analytiske metoder indgår: Marxistisk, feministisk og post-kolonial analyse, reader-response, nykritik, psykoanalyse og strukturalisme. Forfatterne viser, hvordan forskellige analytiske tilgange kan bruges i praksis og giver deres bud på besvarelser af arbejdsopgaverne.

Ud over den litteraturanalytiske tilgang har antologien mange opgaver inden for grammatik, ordforråd, udtale/lydskrift og oversættelse. Desuden er temaerne tilrettelagt således, at det vil være oplagt at arbejde tværfagligt (f.eks. i AT). En grundbog til engelskundervisningen på B- og A-niveau på ungdomsuddannelserne.

Rasmus Hastrup og Lotte Jacobsen | Udkommer efteråret 2011

SYSTIME ➤

me verden som alle andre tekster, kan analysen trække på hele det apparat man normalt forbinde med tekstanalyse. Der er derfor heller ingen grund til at jeg i denne artikel giver mig til at redegøre for dette apparat: man skal ikke genopfinde hjulet for at analysere politiske tekster.

Jeg har imidlertid tilladt mig at opridse en analyseproces i skeletform (se tekstboksen!) baseret på nogle velkendte grundelementer af tekst- og kommunikationsanalyse. Når jeg håber det kan have en funktion at stille tingene sammen på den måde, er det fordi diskursanalysen derved eksplícit placeres i sin naturlige sammenhæng – også tekstanalytisk. Jeg vil gerne knytte nogle enkelte kommentarer til den model jeg skitserer:

Grundlaget er hele vejen igennem teksten som noget der forudsættes at indtræde i et fælles kommunikativt rum omgivet af afsender, modtager og omverden. Det er dette forudsatte fællesskab der er grundlaget for de normative forventninger, og det er også i kraft af det at teksten har de grundlæggende funktionelle dimensioner: at repræsentere omverdenen, at give udtryk for afsenderens position, og at appellere til modtagerens medspil.

Med udgangspunkt i denne model kan man også beskrive forholdet mellem litterær og politisk analyse. Som påpeget af Roman Jakobson i en berømt artikel adskiller skønlitteratur sig fra andre meddelelsetyper ved at fokusere på teksten selv. Fiktionalitet indebærer en referentiel frakobling fra kommunikationssituationen: Det jeg der taler i en fiktiv tekst, er en fortæller og ikke en forfatter (*Elefantens vuggeviser* er ikke skrevet af den omsorgsfulde mor der taler i teksten). Litterær analyse fordrer derfor en evne til analytisk at adskille de træk der kan uddrages af teksten selv fra de træk man kan inddrage fra omverdenen (forfatterens årstal osv).

Denne analytiske adskillelse mellem hvad der kan uddrages af teksten og hvad man ved om verden udenfor teksten, er et vigtigt udgangspunkt for

analysen af politiske tekster, omend af helt andre grunde. I politisk kommunikation skal man kunne stille skarpt på den afsender og det univers der tegner sig i teksten netop for at kunne sammenligne med den fælles verden, teksterne fungerer i. Man skal spørge sig selv hvad forholdet er mellem den afsender og det politiske univers man kan analysere frem af teksten (på den ene side), og den faktiske situation som der skal bedrives politik i (på den anden). Men analysefærdigheden er den samme: Ligesom man ikke kan analysere litterære tekster, hvis ikke man er i stand til at holde tekstens univers ude fra sit eget univers (så man fx tror det faktisk er elefantmutter der har skrevet sangen), således kan man ikke analysere politiske tekster, hvis ikke man kan fokusere på hvad der sker i selve teksten – som forudsætning for at stille spørgsmål til hvordan tekstmeningen nu passer ind i den politiske virkelighed. Tekstens univers er lige afgørende i begge tilfælde.

Også den retoriske dimension kan beskrives med det samme udgangspunkt i tekstens indlejring mellem afsender, modtager og omverden. Retorik er i sit væsen modtagerrettet, men to af de tre klassiske appelformer henter deres basis i kommunikationssituationen: ethos er brugen af afsenderpersonligheden som middel til at overbevise, og logos handler om tekstens forankring i den virkelige verden, i sagen selv. Disse to dimensioner ligger dermed i umiddelbar forlængelse af de spørgsmål der blev rejst i forbindelse med forholdet mellem den afsender og det univers det kan læses ud af teksten, og afsenderen og verden uden for teksten.

Hvis man trækker linjen tilbage til de grundlæggende normer som beskrevet af Habermas, kan man spørge om der ikke sker et skred her. Habermas holder udtrykkelig strategisk brug af sproget, dvs. sprog brugt for at opnå et bestemt formål, ude fra sprog brugt som middel til mellem menneskelig forståelse (som er det de ideelle normer primært gælder). Retorik handler imidlertid om strategisk sprogbrug i den forstand at

pointen er at appellere med held til modtagerne om hvordan de skal forholde sig, ikke kun at de skal forstå hvad man siger. Men det relevante skel ligger et andet sted. De færreste sproghandlinger er helt fri for hensigter rettet imod modtageren, og det fritager ikke fra de grundlæggende normer at der er noget man gerne vil opnå.

Den form for kommunikation hvor normerne sættes ud af kraft, er derfor kun den hvor det er på forhånd klart at formålet med en ytring intet har med modtagernes forståelse at gøre, men kun drejer sig om en ønsket handling de skal udføre. Et mønstereksempel er reklamer. Det er derfor reklamer ifølge den gældende kodex klart skal markeres som sådanne, og også derfor deres troværdighed er så markant lavere. Nogle politiske tekster har karakter af reklamer og rammes derfor af samme status, men forestillingen om at politiske tekster skal ses som noget der indgår i demokratisk deltagelse forudsætter at dette ikke er normaltildet – dvs. at politiske tekster som udgangspunkt er henvendelser fra den ene borger(gruppe) til andre borgere. For sådanne henvendelser er der ingen grund til at antage at de ikke er undergivet samme normer som alle andre henvendelser som sker i god tro og i eget navn.

Dette har en vigtig implikation for forståelsen af retorik. Ordet retorik forbindes ofte med nogle negative associationer. De bygger på den opfattelse at det i en vis forstand er snyd at benytte sig af retoriske virkemidler i stedet for bare at sige ligeud hvad man mener. Heraf følger at det at fokusere på midler til at gøre budskabet slagkraftigt er umoralsk. Retorik er en disciplin for plattenslagere. Ifølge ovenstående ræsonnement er det imidlertid en fejlsluttelse Hvis man siger noget som man gerne vil have modtageren til at acceptere, gør man altid *et eller andet* for at det skal lykkes. Der er med andre ord altid en retorisk dimension til stede i teksten. Også det at komme med et helt minimalistisk budskab vil være en retorisk strategi. 'Jeg kom, jeg så, jeg sejrede' er retorik på højt plan. Plattenslageri

kommer derfor kun ind i det øjeblik man benytter retoriske virkemidler der ikke er *dækning* for, hvad enten det er hvad man kunne kalde 'tom' retorik eller noget der decideret er bedragerisk. At lade være med at komme med sit bedste reelle argument er virkeligheden snarere en form for plattenslageri; modtageren har et normativt funderet krav på at få at vide hvad der ligger i at træffe den beslutning man argumenterer på, så man kender konsekvenserne af at nægte at lade sig overbevise.

Som yderligere argument for at retorik ligger indenfor det normative univers jeg har tal for, kan man nævne at tom eller bedragerisk retorik ikke er de mest slagkraftige virkemidler man har. Det bedste er naturligvis hvis retorikken har solid dækning i substansen. Det er derfor det er vigtigt at lægge den retoriske analyse i direkte forlængelse af analysen af substansen, i stedet for at lave en retorisk analyse som noget der er adskilt fra budskabet. Aristoteles påpeger som noget der var en selvfølge i den klassiske oldtid, at det bedste argument er at have sandheden og retten på sin side. Ret forstået handler retorikken derfor om hvordan man bedst muligt gør en god sag gældende over for dem man henvender sig til, ligesom driftsøkonomi handler om hvordan man får en virksomhed til at fungere. Men selvfølgelig lytter Fanden med, både når man taler om retorik og økonomi: Goebbels og Stein Bagger tager det de kan bruge og udnytter det til deres egne formål.

Problemet opstår derfor når retorikken og sagen bliver skilt ad. Det er i det perspektiv man skal forstå spørgsmålet om 'spin' og 'spindoktorer'. De er et nyt fænomen, som bl.a. Uffe Ellemann har udtalt sin afstand fra, sammenlignet med dengang han som minister og partileder selv valgte hvordan han ville præsentere sine budskaber. Ulykken består ikke i at man prøver at præsentere sit budskab bedst muligt, men i den risiko det indebærer når denne opgave selvstændiggøres og måske endda stjæler opmærksomheden fra sagen selv, jf. udsendelser som *Jersild* og

Spin, og Henrik Qvortrups eksplicitte bekendelse til at fokusere på lanceringen og magtkampen fordi han synes sagen selv var kedelig. Vi har også set nogle iøjnefaldende eksempler på det moralske forfald der ligger som en risiko her. Det mest groteske er den udskridning i organisationskulturen der fandt sted i Forsvarsministeriet: hensynet til at lave effektiv spin kom til at stå over hensynet både til loven og til de danske soldaters sikkerhed.

Diskursers centrale rolle i analysen er derfor at de konstituerer etablerede sæt af sammenhænge – og dermed udgør positioner i den politiske kultur de hører hjemme i. De er frugtbare, netop når de bruges som udgangspunkter for at beskrive værdihorisonter og sproglige praksisser der rækker ud over den enkelte tekst, i stedet for at anskues som størrelser der hviler i sig selv.

Afsluttende bemærkninger

Den analysepraksis jeg har talt for, lægger vægt på at man benytter alment kendte tekstanalytiske greb til at tolke teksten, og at man her med fordel kan inkludere en jordbunden variant af det man forbinder med diskursanalyse: en oversigt over nøglebegreber og dermed forbundne værdier, herunder de begreber og værdier som står i modsætning hertil (jf eksemplet i tekstboksen).

Denne praksis giver mulighed for at man som et særtilfælde kan analysere tekster ud fra mistankens hermeneutik, som post-Foucauldiansk kritisk diskursanalyse gør – hvor det er motive-ret. Den afgørende udvidelse ligger i at man som normativt udgangspunkt har et deltagerperspektiv. Det betyder at når man har etableret tekstmeningen, skal man spørge til forholdet mellem denne og den politiske kontekst, som teksten er beregnet til at gribe ind i.

Foto: Anne Lindberg

iBØGER

ENGELSK GRUNDGRAMMATIK

Questions and Answers

iBogen er opbygget som spørgsmål og svar baseret på de konkrete spørgsmål, eleverne stiller i engelsk grammatik. Med denne spørgsmål-svar-opbygning forsøger grammatikken at imødekomme elevernes egen undren overfor reglerne i.st.f. at opstille et regelsæt, der skal læres for sin egen skyld. iBogen supplerer bogen med en række interaktive opgaver med detaljerede responser til hver ordklasse.

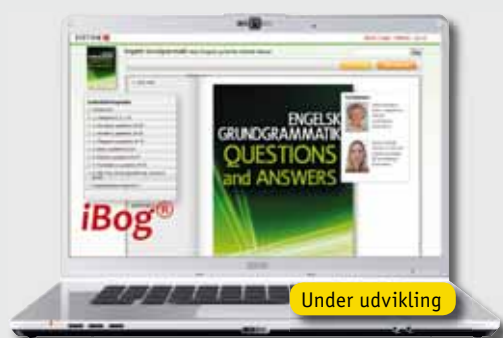
Engelsk Grundgrammatik er første del af grammatikserien **Questions and Answers**, som bliver udbygget med fortsættelse såvel som bog og iBog.

Du får bl.a.: Mange interaktive opgaver med detaljerede, nuancerede responser til hver ordklasse.

Lærer/Klasselicens pr. bruger:

½ år kr. 50,- | 1 år kr. 62,- | 2 år kr. 112,- | 3 år kr. 150,-

Helle Brieghel og Dorte Chalotte Hansen | Udkommer august 2011

engelskgrundgrammatik.systemtime.dk

ENGELSK MULTIMEDIE GRAMMATIK

iBogen **Engelsk Multimediale Grammatik** indeholder bogens materiale suppleret med interaktive opgaver med nuancerede responser til hver af bogens paragraffer. Der er oplæsninger af bogens engelske eksempelsætninger og desuden oversættelser, synonymordbog og en basisgrammatik med gennemgang af bl.a. ordklasser og sætningsanalyse.

Du får: 2.273 lydfiler | 250 interaktive opgaver | 220 sider | 80 oversættelser | 22 hints

Lærer/Klasselicens pr. bruger:

½ år kr. 50,- | 1 år kr. 62,50 | 2 år kr. 112,50 | 3 år kr. 150,-

Knud Børge Bendtsen, Ole Bønnerup, Frede Salling Pedersen og Chris Ploughfield

” Der er et hav af oversættelser og indsætningsøvelser til snart sagt ethvert grammatisk problem, og man får *instant feedback*. De interaktive øvelser fungerer generelt fint ud fra en deduktiv indlæringsmetode.”

Gymnasieskolen 2011, Troels Grøn

ibog.emmg.systemtime.dk

Priserne er ekskl. moms og gælder ved køb hos Systime.

SYSTIME iBog®

Læs systemtime.dk | **Ring** 70 12 11 00 | **Skriv** systime@systemtime.dk | **Deltag** lab.systemtime.dk

Det at fokusere på at stille *spørgsmål* til politiske tekster ud fra dette grundlag, snarere end at fokusere på om teksten og virkeligheden passer sammen, har også fordele ud fra engelsklærerens situation. Typisk kan man ikke forudsætte en overvældende mængde af politisk baggrundsviden, og læreren må nok gøre hovedarbejdet med at give konkrete eksempler fra den virkelige verden. Men det er klart at hvis man kan samarbejde med historie eller samfundsfag, som leverer en faktuel baggrund, kan man få mere kød på analysen af politiske tekster.

De tilfælde hvor mistankens hermeneutik med god grund kan tage over, vil derfor være dem hvor spørgsmålene ikke kan få et tilfredsstillende svar, og der derfor er vanskeligheder med at finde et fælles grundlag for den politiske samtale – hvor diskursen fremstår som en slags verbal panservogn der er taget ud af garagen. Man undgår herved det som er den afgørende risiko ved at have mistanken som udgangspunkt, og ved at marginalisere eksistensen af en fælles virkelighed uden for diskursen – at man rutinemæssigt anbringer sig i en bedrevidende iagttagersposition, hævet over både forfatteren og den politiske kamp. I sin mere uheldige version (jf Widdowson 2004) er den post-Foucauldianske diskursanalyse i samme ufrugtbare position som den Quoruppske kynisme: sagen selv forsvinder og erstat-

tes af en analyse af tricks og magtkampe, der ikke har nogen helte, kun varierende grader af skurkagtighed og godtroenhed, og selve sprogdragten tillægges alt for stor magt (jf. de diskursanalytisk orienterede debattører der undertiden påstår at det er selv sonderingen mellem 'os' og 'dem' der skaber alle problemer med indvandring).

Meget af dette kan lyde selvfølgelig – og burde måske også være det. Ved foredraget brugte jeg et interview på The Daily Show (<http://www.thedailyshow.com/watch/wed-january-12-2011/timpawlenty>) som illustration af at det i praksis på ingen måde er selvfølgelig. Jon Stewarts insistensen på at stille de centrale normative spørgsmål og vanskeligheden af at få svar viser at man ikke kan tage det for givet at disse spørgsmål får den plads de fortjener: Er tekstens univers troværdigt i forhold til den virkelighed den handler om, og er den et vederhæftigt udtryk for hvad afsenderen kan stå inde for som deltager i en demokratisk proces?

Jon Stewarts høje troværdighed i et politisk klima hvis tyngdepunkt ligger langt fra hans position, viser at han har fat i noget der er mere fundamentalt end holdningsforskelle og værdikampe. Pointen i denne artikel kan derfor udtrykkes på den måde, at politisk tekstanalyse i engelskfaget med fordel kan lade sig inspirere af Jon Stewart!

Litteratur:

Bühler, Karl. 1934. *Sprachtheorie*. Jena: Fischer.

Fairclough, Norman. 1995. *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. London: Longman.

Foucault, Michel. 1969. *L'archéologie du savoir*. [1989: English translation by A.M. Sheridan Smith.]. *The Archaeology of Knowledge*. London: Routledge.

Habermas, Jürgen. 1981. *Theorie des kommunikativen Handelns*. I-II. Frankfurt am Main: Suhrkamp.

Harder, Peter. 2007. Grundtræk af en funktionel-pragmatisk diskursanalyse. I Henrik Jørgensen og Peter Widell (eds.).

Det bedre argument. Århus: Wessel og Huitfeldt. 179-196.

Harder, P. 2010. *Meaning in Mind and Society*. Berlin: Mouton de Gruyter.

Laclau, Ernesto and Chantal Mouffe. 1985. *Hegemony and Socialist Strategy. Towards a Radical Democratic Politics*. London: Verso.

Tomasello, Michael. 2008. *Origins of Human Communication*. Cambridge, MA: MIT press.

Widdowson, Henry G. 2004. *Text, Context and Pretext: critical issues in discourse analysis*. Malden, MA and Oxford: Blackwell.

Oversigt over analytiske greb i en funktional-pragmatisk analyse af politiske tekster

Udgangspunkt: Den basale **kommunikationsmodel** med teksten i dens funktionelle kontekst (**afsender-modtager-verden**, jf. Bühler): Hvem taler, hvem hører, hvad handler teksten om?

Til de tre grundlæggende faktorer svarer tre funktionelle dimensioner: teksten kan læses som et budskab om afsenderen (**selvportræt**), en **appel** til modtageren og som et **verdensbillede**. (Alle tekster har alle tre dimensioner, men vægtingen varierer).

Kommunikationsmodellen viser tekstens generelle plads i det interaktive kraftfelt – men oven i det kommer tekstens forandringspotentiale, dens status som **sproghandling**, herunder dens **genre**. Disse egenskaber er ikke fælles for alle tekster, men skal undersøges specifikt. Alle politiske tekster har et element af **direktiv** sproghandling over sig: det gælder om at få modtageren med på noget. Men der er genreforskelle, fx på valgplakater (hvis indhold er 'stem på mig!') og på statsministerens nytårstale ('hør hvilke gode ting jeg gør for nationen!').

Først når denne sammenhæng er etableret, bør man rejse spørgsmålet om man kan genkende en bestemt *diskurs* (eller evt flere diskurser) i teksten. Hvis sammenstillingen og udvalget af nøglebegreber er det unikke resultat af den kreative proces der har frembragt netop denne tekst, er det tomgang at tale om diskursanalyse, og man bør nøjes med at tale om tekstanalyse. Diskurser er historiske fænomener der spænder over mere end én tekst! Diskursanalysen får særlig prægning i politisk sammenhæng, fordi den knytter an til genkommende sociale modsætninger – med bestemte nøglebegreber og dertil hørende værdier. I et sprogfag som engelsk vil kendskab til centrale diskurser ligge i naturlig forlængelse af dele af

den filologiske tradition – der er også bestemte nøgleord knyttet til kulturelle strømninger som fx romantikken. Det er en del af kulturhistorien at der opstår forskellige måder at anskue og tale om værdibelagte temaer.

Hvad enten man genkender en bestemt diskurs eller bedriver tekstanalyse uden at bekymre sig om diskurserne, kan man med fordel benytte samme analyseteknikker som i fiktion (fortæller/forfatter, tekstens univers, tekstens pointe, billedsprog osv). Men i modsætning til fiktion forudsætter 'real-funktionel' (herunder politisk) kommunikation en fælles sag. Derfor forudsættes også en grundlæggende overensstemmelse mellem selvportræt og afsender, mellem verdensbillede og verden, mellem handling og et af begge accepteret normativt grundlag, udtrykt i Habermas's begreber *vederhæftighed*, *sandhed* og *rigtighed*.

Grundspørgsmål til politiske tekster, baseret på de tre normer om overensstemmelse:

Hvilket selvportræt tegner afsenderen i teksten? Hvordan forholder dette selvportræt sig til den virkelige person (mht. overensstemmelse/fremhævelse af kendetegn)?

Hvilket verdensbillede fremstår i teksten? Hvordan forholder dette verdensbillede sig til den virkelige verden, som politikken skal udføres i?

Hvilke perspektiver dominerer i teksten? Er det fx en forretningsmands, en generals eller en socialarbejders 'optik' der tegner billedet?

Hvilke politiske handlinger anbefaler teksten? Er det troværdigt at de kan realiseres, og kan jeg være med på det grundlag de er baseret på?

Diskursanalysens grundtræk, illustreret med en tale af Sarah Palin (6/2 2010)

'Tea Party-diskursen':

Nøgleord/'nodal points', fordelt på positive og negative værdier: (at de går igen snarere end at være unikke kan fx tjekkes på internettet under søgeordet 'Tea Party').

Plus: *America, freedom, the people, national security, the constitution, hard work*

Minus: *Washington, terrorists, federal budget, foreign countries*

America er nøglebegreb for alt godt (*America* eller *American* bruges 24 gange i hele talen)
Washington bruges (metonymisk) som nøglebegreb for alt ondt (18 gange i hele talen)

Retorisk analyse i forlængelse af kommunikationsmodellen:

Retorik fokuserer først og fremmest på modtageren. Men som led i at gøre indtryk på modtageren kan man bruge virkemidler der bygger på

- (1) afsenderens status (ethos-appel):
 I skal tage budskabet til jer, fordi det kommer fra en person som har de egenskaber der fremgår af selvportrættet i teksten.
- (2) virkeligheden (logos-appel):
 på hvilken måde understøttes budskabet af sagen selv
- (3) følelsesmæssig reaktion (patos-appel)
 Retorikken bør vokse ud af selve det anliggende man har, i stedet for at blive en pointe i sig selv

I talen træder Sarah Palin frem med sin baggrund som repræsentant for Amerika uden for Washington – hun har været guvernør for en af de stater der ligger længst væk – og med de værdier der hører dertil (ethos-appel). Hun henviser til USA's økonomiske tilstand (logos-appel) – og hun appellerer til følelsen af at det er oprørende hvad regeringen gør ved 'vores' Amerika (patos-appel)

De afgørende spørgsmål: Hvordan lever Sarah Palin op til overensstemmelses-kravene? (selvportræt, verdensbillede, politisk program der indfrier forventningerne i den virkelige verden)

Nuanceforskelle i forhold til Foucault-perspektivet: Palin og hendes brug af hvad man kan kalde 'Tea Party'-diskursen afspejler ikke et magthaverperspektiv, men et udkant-Amerika-perspektiv. Dens slagkraft beror delvis på forhold der går igen i mange andre kultursammenhænge, jf. appellen til fælles myter fra en simplere fortid. Dette perspektiv på tingene kan imidlertid være bekvemt for etablerede magthavere!

Foto: Stine Lauritzen

